

УДК 364.048.6

Г. І. Купалова, д. е. н., проф.;

О. Й. Лесько, к. е. н.;

О. В. Леонтьєва, студ.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА САМОЗАЙНЯТОСТІ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ ФІЗИЧНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Вступ

Одним із основних напрямів створення нових робочих місць для громадян в Україні та осіб з обмеженими фізичними можливостями є розвиток малого підприємництва і самостійної зайнятості. Чим складніший стан ринку праці, чим більше незайнятого населення і безробітних, тим більше людей, які вимушені самостійно організувати власну справу, створювати робочі місця для себе та членів своєї сім'ї. В результаті створюються нові робочі місця і знижується рівень безробіття. Виходячи з цього, значна увага приділяється проблемі підприємництва і в наукових дослідженнях. Великий внесок в розвиток теорії та практики даного питання внесли: А. І. Агеєв, О. В. Кужель, М. Й. Малік, О. О. Онищенко, Л. П. Піддубна, С. Ф. Покропивний, П. Т. Саблук, В. В. Радаєв, Л. В. Рома-

нова, В. В. Юрчишин та інші. Вони визначили характерні ознаки, риси підприємницьких організацій, а також передумови виникнення і напрями формування їх, обґрунтували шляхи і методи створення нової підприємницької моделі сільського господарства та перетворення державних підприємств у підприємницькі структури. Так, за результатами дослідження Л. П. Піддубної, збільшення кількості підприємців на 10 осіб сприяє скороченню безробітних на 4—5 чоловік [1, с. 76].

Постановка завдання

Проте не дивлячись на проведену значну роботу з налагодження системи працевлаштування інвалідів, існування низки національних програм, а також на результати проведених наукових досліджень, не всі проблеми у цій сфері вже вирішені як в Україні в цілому, так і в окремих її регіонах. У першу чергу це стосується проблеми забезпечення робочими місцями і підвищення доходів інвалідів. Тому основною метою дослідження, результати якого відображені у цій статті, було розроблення практичних рекомендацій щодо забезпечення розвитку малого підприємництва та самозайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями шляхом сприяння розвитку малого підприємництва.

Результати дослідження

Результати проведеного дослідження показали, що підприємництво виконує, в першу чергу, соціальні функції. До них належать: утворення робочих місць, вирішення проблеми бідності; формування середнього класу; підтримка конкурентного середовища і обмеження монополізму великих підприємств; розвиток місцевого господарства і ринку з орієнтацією на національні інтереси; загальне оздоровлення суспільства через виховання у підприємців господарської й ділової культури [2, с. 48].

На нашу думку, якої дотримуються й інші учені-економісти, зокрема Л. М. Леонтєв, підприємницька діяльність включає в себе не тільки мотиви, а й причини. Вони викликають інтерес та спонукають до окремого виду діяльності; мету — майбутні результати, предмет, видозміна якого можлива для реалізації проекту; знання про цей предмет, методи досягнення мети; умови діяльності [3, с. 78].

На думку інвалідів, реальним виходом із складної ситуації щодо їх працевлаштування є створення сприятливих умов для становлення та функціонування малого і середнього бізнесу

Питанню розвитку малих підприємств в нашій державі приділяється велика увага. Такий підхід ґрунтується на досвіді розвинутих зарубіжних країн. Так, в США, Західній Європі, Японії близько 75 %, а в таких країнах Центральної Європи як Польща, Чеська Республіка майже 45 % робочих місць надають малі підприємства. В цілому в більшості країн не менше половини працівників зайняті в малому бізнесі [4, с. 179].

В Україні з метою сприяння розвитку малого підприємництва були прийняті Президентом України Укази в 1998 р. «Про усунення обмежень, що стримують розвиток підприємницької діяльності», у 2000 р. — «Про запровадження єдиної регуляторної політики у сфері підприємництва», було ухвалено Закони України: «Про державну підтримку малого підприємництва» та «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні». Згідно з цими законами розроблені та здійснюються в усіх областях країни регіональні програми розвитку малого підприємництва на 2001—2003 рр. В них передбачені заходи щодо забезпечення умов для створення суб'єктів малого підприємництва та організації нових робочих місць. Для цього в обласних бюджетах на 2001 р. були закладені відповідні кошти — понад 17 млн грн, що в 3 рази більше, ніж у 2000 р., а в Державному бюджеті на 2003 р. передбачено 50 млн грн на розвиток малого бізнесу.

В 2001 р. в Україні, за даними Державного комітету статистики України, діяло понад 1,7 млн суб'єктів малого підприємництва, у тому числі: 1473 тис. малих підприємств, 233,6 тис. суб'єктів підприємницької діяльності-фізичних осіб і 41,8 тис. селянських (фермерських) господарств. За цей рік малими підприємствами, де працювало понад 1,8 млн осіб, було вироблено продукції, робіт і послуг на суму 23,3 млрд. грн або 7,3 % від їх загального обсягу по країні. Основною сферою діяльності малого бізнесу є торгівля і побутове обслуговування — 42,9 % від загальної кількості малих підприємств. Крім того, у виробничій сфері діяло 29 % підприємств, з них в: промисловості — 16 %, будівництві — 8,5 %, сільському господарстві — 4,4 %. Середня заробітна

плата одного працівника малого підприємства в країні складала 189,4 грн за місяць, а в м. Києві — 282 грн, в Запорізькій області — 215 грн, в Київській — 199 грн [2, с. 49—50].

Відбувається формування інфраструктури підтримки та супроводження підприємств. В країні діють 146 бізнес-центрів, у тому числі в Полтавській області — 14, Харківській і Луганській — по 13, Миколаївській — 12, Донецькій області — 11, в м. Києві — 10. Крім того, функціонують 57 бізнес-інкубаторів, з них в Одеській області — 9, Київській області та Автономній Республіці Крим — по 4, в м. Києві — 6.

Для управління і контролю за розвитком підприємницької діяльності створений Державний комітет України з питань розвитку регуляторної політики та підприємництва. На регіональному рівні створені координаційні ради, які сприяють вирішенню проблем і конфліктів, які стосуються підприємств. До складу цих рад входять представники: місцевих органів влади, податкової служби, внутрішніх справ, громадських організацій та інших об'єднань підприємців, що забезпечує комплексний підхід до вирішення проблем. Нині в Україні функціонують 600 координаційних рад. Велику роль у розвитку малого підприємництва та самостійної зайнятості відіграють також державні служби зайнятості. Вони проводять велику роботу з професійної орієнтації та професійної освіти.

Виходячи з важливості розвитку малого підприємництва, Президент України поставив конкретне завдання щороку створювати не менше 100 тисяч суб'єктів малого бізнесу з одним мільйоном робочих місць. Віддаючи належне цій сфері економічної діяльності, відповідно до Указу Президента України, 1 вересня відзначається професійне свято — День підприємця.

Велике значення приділяється розвитку малого та середнього бізнесу й на Вінниччині. Тут створені та активно функціонують обласна і районні Спілки підприємців. Реалізація заходів, передбачених регіональною та місцевими програмами розвитку малого підприємництва сприяла кількісному зростанню суб'єктів підприємницької діяльності. Поступово малий бізнес перетворюється у самостійний сектор економіки, який суттєво впливає на обсяги виробництва, стан ринку праці, формування доходів населення і бюджетів усіх рівнів управління. Так, в 2001 р. обсяг надходжень до бюджету від діяльності суб'єктів малого підприємництва у Вінницькій області становив 10,2 млн грн, що майже на 10 % більше, ніж у 2000 р.

Малий бізнес відіграє велику соціальну роль. Завдяки йому вдається значною мірою зняти гостроту проблеми зайнятості населення області. За останні три роки у цьому секторі економіки у Вінницькій області створені 480 малих підприємств і майже 5 тис. нових робочих місць. У 2001 р. в області налічувалося 5303 малих підприємств. У розрахунку на 10 тис. населення припадало 29,9 малих підприємств. Кожне новостворене мале підприємство забезпечувало роботою в середньому на Вінниччині 10 осіб, а в Жмеринському районі — 24, Муровано-Куриловецькому — 23, Чечельницькому — 20, Барському — 19, Липовецькому, Оратівському, Чернівецькому, Шаргородському — 18 осіб. Загальна чисельність працюючих у малому бізнесі складала 54042 особи, що дорівнює 10,8 % середньорічної кількості працівників, зайнятих в галузях економіки. В зазначеному вище році малі підприємства області виробили продукції на 514 млн грн та інвестували в основний капітал 136,7 млн грн (табл. 1).

Таблиця 1

Основні показники діяльності малих підприємств у Вінницькій області*

Показник	2000 р.	2001 р.	2001 р. у % до 2000 р.
Кількість малих підприємств**, од.:			
всього	5221	5303	101,6
на 10 тис. наявного населення	29,0	29,9	103,1
Кількість малих підприємств за формами власності, од.:			
приватна	1626	1652	101,6
колективна	3302	3361	101,8
державна	82	92	112,2
власність міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав	10	10	100,0
Чисельність працівників***, осіб:			
всього	52001	54042	103,9
на одне підприємство	10	10	100,0
Фонд оплати праці, млн грн	78,2	101,7	130,1
Середньомісячна зарплата, грн	125	157	125,6

Кількість підприємств, що випускали продукцію і надавали послуги, од.	3900	4118	105,6
Обсяг виробленої продукції (робіт і послуг), млн грн	418,8	514,0	122,7
Частка продукції малих підприємств у загальному обсязі продукції, %	6,6	7,0	+ 0,4 проц. пунктів
Частка прибуткових малих підприємств, %	63,8	61,2	95,9
Частка збиткових малих підприємств, %	36,2	38,8	107,2
Валові інвестиції малих підприємств в основний капітал, млн грн:			
всього	76,1	136,7	179,6
в матеріальні активи	75,7	135,5	179,0

* Розраховано за матеріалами Статистичного щорічника Вінниччини [5, с. 279—300].

** Без фермерських господарств з чисельністю зайнятих до 50 осіб.

*** Включаючи штатних та позаштатних працівників.

В досліджуваному регіоні склалася така структура малих підприємств по видах економічної діяльності: оптова і роздрібна торгівля, торгівля транспортними засобами, послуги з ремонту — 42,7 % підприємств; добувна, обробна промисловість, виробництво електроенергії, газу та води — 19,1 %; операції з нерухомістю, здавання під наймання та послуги користувачам — 12,1 %; будівництво — 9,1 %; сільське господарство, мисливство та лісове господарство — 5,7 %; колективні, громадські та особисті послуги — 3,6 %; транспорт — 3,2 %; інші — 4,5 %.

За обсягом виробленої продукції (робіт і послуг) малі підприємства за видами економічної діяльності у 2001 р. розподілилися таким чином: добувна, обробна промисловість, виробництво електроенергії, газу та води — 162,5 млн грн (31,6 %); оптова і роздрібна торгівля, торгівля транспортними засобами, послуги з ремонту — 117,8 млн грн (22,9 %); будівництво — 76,5 млн грн (14,9 %); сільське господарство, мисливство та лісове господарство — 55,9 млн грн (10,9 %); операції з нерухомістю, здавання під наймання та послуги користувачам — 45,9 млн грн (8,9 %); транспорт — 19,0 млн грн (3,7 %); колективні, громадські та особисті послуги — 12,0 млн грн (2,3 %); готелі та ресторани — 10,8 млн грн (2,1 %); фінансова діяльність — 6,2 млн грн (1,2 %); освіта — 4,2 млн грн (0,8 %) та інші — 3,2 млн грн (0,7 %).

Аналіз кількості і структури зайнятості на малих підприємствах по видах економічної діяльності у 2001 р. показав, що більше населення працювало в оптовій і роздрібній торгівлі, торгівлі транспортними засобами, послугах з ремонту — 15665 осіб (29 %); добувній, обробній промисловості, виробництві електроенергії, газу та води — 12900 осіб (23,9 %); будівництві — 7150 осіб (13,2 %); сільському господарстві, мисливстві та лісовому господарстві — 5781 особа (10,7 %); операціях з нерухомістю, здаванні під наймання та послугах користувачам — 5084 особи (9,4 %).

Малі підприємства забезпечили працівникам щомісячний заробіток на рівні 125,6 грн. Хоча це значно менше порівняно із аналогічним середнім показником по галузях економіки (215,4 грн), та промисловості (274,6 грн), проте він був на рівні заробітної плати в таких галузях як мистецтво (127,7 грн), культура (125,3 грн), і в 1,7 рази вищий, ніж у виробничих видах побутового обслуговування населення (75,2 грн).

В останні роки має місце позитивна тенденція подальшого розвитку малих підприємств і активізація їх інвестиційної діяльності, хоча при цьому частка збиткових підприємств дещо збільшилася — з 36,2 % у 2000 р. до 38,8 % у 2002 р. Важливу роль при цьому відіграють органи державного та господарського управління не тільки на регіональному, а й на районному, місцевому рівнях. Наприклад, інтенсивна робота розвитку підприємництва проводиться в Погребищенському районі Вінницької області. Районна держадміністрація тут створює сприятливі умови для започаткування та функціонування малого бізнесу. Міська рада визначила земельні ділянки несільськогосподарського призначення, які пропонуються на продаж розташованим на них суб'єктам господарювання. У вересні 2002 р. право на придбання таких ділянок було надано дев'яти підприємствам і запропоновано придбати ще шести суб'єктам. Спілка підприємців району тісно співпрацює з державними органами. Переймаючись проблемами розвитку малого та середнього бізнесу, ця організація вносить пропозиції на різні рівні управління про перегляд

ставок єдиного податку з підприємців у бік його зниження та вирішення інших не менш актуальних нині питань.

Завдяки реалізованим заходам в 2002 р. в районі було зареєстровано 64 підприємства різних організаційно-правових форм, а на початок 2003 р. було вже зареєстровано 335 суб'єктів малого бізнесу, у тому числі 6 — юридичних і 329 — фізичних. У розрахунку на 10 тис. населення припадає в середньому 17 малих підприємств. На них працює 1400 осіб, або 11,8 % від загальної кількості зайнятих у галузях економіки. Найбільш розвинений бізнес у торгівлі і громадському харчуванні. Індивідуальною підприємницькою діяльністю в районі займаються майже 400 осіб. З них 49 осіб придбали патенти і працюють на умовах сплати фіксованого прибуткового податку і ринкового збору під час здійснення торговельної діяльності. Торгові патенти вибрали майже 5 % підприємців, на єдиному податку перебувають 27. Завдяки підприємцям частка надходжень до місцевого бюджету у першому півріччі 2002 р. склала 52 % (1230,8 тис. грн), що практично вдвічі більше порівняно з аналогічним періодом 2001 р. Найбільший внесок окремих підприємців дорівнював більше 6 тис. грн.

На жаль, нині немає статистичної звітності, яка б відображала участь інвалідів у підприємницькій діяльності. Крім того, практично не можна взяти будь-яку інформацію щодо фінансових результатів діяльності підприємців, оскільки ці дані становлять комерційну таємницю. Не дивлячись на це, за нашими обстеженнями, у Вінницькій області у першому півріччі 2002 р. було зареєстровано майже 3,7 тис. осіб з обмеженими можливостями — суб'єктів підприємницької діяльності. Це складало приблизно 4 % загальної чисельності інвалідів в області. Порівняно з аналогічним періодом 2000 р. їх кількість збільшилася у 2,8 рази, а з 2001 р. — у 1,6 рази. У суб'єктів підприємницької діяльності працювало більше 4-х тисяч найманих працівників. Слід зазначити, що спостерігається позитивна тенденція збільшення кількості створених робочих місць інвалідами-підприємцями. Так, за 2000—2002 рр. чисельність найманих працівників зросла в 2,6 рази.

У 2002 р. в області працювало 12 інвалідів — суб'єктів підприємницької діяльності фізичних осіб. Серед них налічувалося 10 чоловіків і 2 жінки. За віком вони розподілилися таким чином: молодь (до 33 років) — 4 особи, працездатні — 3, пенсіонери — 5 осіб. Основними сферами діяльності є торгівля (45 % підприємців) і побутове обслуговування (50 %). Середньомісячний дохід дорівнював приблизно 600 грн. Таким чином, інваліди не тільки створюють робоче місце для себе, а й для інших людей.

Позитивно вплинула на розвиток малого бізнесу система спрощеного оподаткування. У даний час по ній в області працюють вказані вище 3,7 тис. інвалідів — суб'єктів підприємницької діяльності. У 2001 р. ними було сплачено 5916,7 тис. грн єдиного фіксованого податку, а в першому півріччі 2002 р. — 3613 тис. грн, що відповідно у 2 рази і у 3,2 рази більше порівняно з аналогічними періодами 2000 р.

Позитивну роль у розвитку малого бізнесу відіграють також центри зайнятості області. Вони організовують навчання на такі актуальні теми: «Моя власна справа», «Менеджер малого бізнесу-підприємець» та інші, які оплачуються за рахунок коштів страхового фонду.

Здійснюються заходи стимулювання безробітних до створення власного бізнесу. Для цього передбачено згідно Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» одноразова виплата всієї річної допомоги, яку безробітний мав отримати. За останні роки в середньому ця сума складала 1300 грн. Попередньо необхідно пройти навчання у службі зайнятості, скласти і захистити свій бізнес-план. У 2001 р. в країні таким правом скористалися більше 20 тис. безробітних, у 2002 р. очікується, що таких буде понад 30 тис. осіб. У 2001 р. у Вінницькій області, за даними обласного центру зайнятості, отримали грошову допомогу по безробіттю на відкриття власної справи, розвитку підприємницької діяльності 1682 безробітних, з них 678 жінок і 304 особи віком до 28 років.

Порівняно з 2000 р. кількість безробітних, що отримали одноразову допомогу на розвиток підприємництва, була в 3,1 рази більшою. Загальна сума допомоги склала 1776,8 тис. грн. Слід зазначити, що ця робота в області здійснювалася дуже активно, оскільки в Україні вищевказану допомогу отримали в середньому 800 безробітних у розрахунку на одну область.

Основними видами діяльності нових підприємницьких структур були: відгодівля свиней (193 особи) і великої рогатої худоби (228 осіб), вирощування нутрій, кролів та птахів (124 особи),

сільськогосподарських культур (423 особи), грибів (53 особи), бджільництво (22 особи), надання побутових послуг населенню (50 осіб), автосервісне обслуговування (37 осіб), торгівля (238 осіб) та інші. Крім того, за рахунок Фонду роботодавцями створені додаткові робочі місця.

Велику допомогу надають органи служби зайнятості й інвалідам. Вони створюють умови бажаним незайнятим інвалідам визначитися, чи мають вони хист до самостійної діяльності, направляють на безкоштовне навчання з таких курсів: «Основи підприємницької діяльності та самозайнятості», «Основи ринкової економіки, маркетингу й менеджменту», «Основи бухгалтерського обліку та податкової політики», «Основи господарського права та управління бізнесом». Вони дають змогу потенційному підприємцю обрати той вид діяльності, який принесе найбільше задоволення і прибутки.

Для самостійної організації зайнятості інвалідів пропонується навчання за такими спеціальностями: перукар, кравець, косметолог, лицевальник-плиточник, маляр, столяр, штукатур, швачка, кухар-кондитер, манікюрниця, художник розпису по дереву, паркетник.

Не дивлячись на реалізовані заходи щодо підтримки малого підприємництва в Україні, темпи його розвитку недостатні. Як зазначив Президент України Л. Кучма на Всеукраїнській нараді з питань розвитку малого і середнього бізнесу, що відбулася 15 липня 2002 р., за останні три роки в нашій країні виникло лише 150 тис. малих підприємств, а загальна частка малого підприємництва у валовому внутрішньому продукті становила менше 10 % проти 70 % у країнах ЄС. У 2001 р. рентабельність малого і середнього бізнесу дорівнювала 3 %, а 38 % малих підприємств працювали зі збитками. Більшість дорослих жителів нашої країні (61,3 %) вважає, що малий і середній бізнес зараз перебувають у тіньовій сфері [6].

За результатами цієї наради Президент України дав такі доручення щодо подальшого розвитку малого і середнього бізнесу:

— внести для першочергового розгляду Верховною Радою пакет законопроектів, спрямований на розвиток малого і середнього бізнесу;

— забезпечити реформування системи державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності з урахуванням європейського досвіду впровадження спрощених механізмів створення і ліквідації суб'єктів підприємницької діяльності;

— забезпечити доопрацювання законопроекту «Про спрощені системи оподаткування, обліку та звітності суб'єктів підприємницької діяльності» з урахуванням принципів спрощених систем оподаткування, визначених указом Президента від 28 червня 1999 р.;

— вжити заходів з недопущення прийняття нормативних актів, які призводять до збільшення кількості видів підприємницької діяльності, які підлягають ліцензуванню;

— профінансувати в повному обсязі заходи зі створення реєстру суб'єктів підприємницької діяльності та єдиного ліцензійного реєстру в рамках затвердженого бюджету на поточний рік;

— підготувати пропозиції щодо впровадження системи атестації державних службовців, до компетенції яких входять питання, пов'язані з урегулюванням діяльності підприємницьких структур за участю громадських об'єднань і представників підприємств [6].

У Вінницькій області склалася аналогічна з середньою по Україні ситуація по розвитку малого і середнього бізнесу. За 2001 р. кількість малих підприємств порівняно з 2000 р. зросла лише на 82 одиниці, або на 1,6 %. Обсяг продукції, робіт і послуг, вироблених на малих підприємствах у 2001 р., склав 514 млн грн, проти 418,8 млн грн у 2000 р., що на 95,2 млн грн, або на 22,7 % більше. При цьому питома вага виробленої на малих підприємствах продукції, робіт і послуг у загальному виробництві регіону у 2001 р. дорівнювала тільки 7 %, що на 0,4 процентних пункти більше порівняно з попереднім роком.

Основними причинами такого негативного стану розвитку малого підприємництва і самостійної зайнятості є: *недосконала фінансово-кредитна політика, несприятливе оподаткування, корупція, хабарництво, бюрократизм, низька конкурентноздатність продукції, виробленої інвалідами, неготовність їх до ведення власної справи* тощо. Зокрема, продукція і послуги, вироблені українськими підприємцями, займають всього 68 місце на міжнародному

ринку, тому що вони в основному можуть задовольняти тільки достатньо низькі потреби споживачів. Тільки кожний десятий підприємець поставляє свою продукцію на зовнішній ринок [7].

Розвиток малого і середнього бізнесу стримує *відсутність необхідних коштів*. Так, в державному бюджеті на 2001 р. передбачалися кошти в сумі 27 млн грн на виконання Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва. Проте вони так і не були використані на ці потреби. Більше половини коштів, які виділяються на розвиток малого бізнесу в Україні, витрачаються не за призначенням [7].

В країні відсутня ефективна система кредитування підприємців. Банки, виходячи з інтересів власної вигоди, не зацікавлені у зниженні процентних ставок за користування кредитами. Нині підприємець, що планує розпочати власний бізнес, немає можливості отримати цільовий кредит. Ні державні ні комерційні банки практично не надають кредит приватним особам, дрібним товаровиробникам, оскільки останні не можуть виплачувати високі проценти за кредит (річна ставка 60...80 %) та не мають застави (до 200 %), як цього вимагають банки.

Як показали наші дослідження, на заваді організації власної справи інвалідів стоять і *суб'єктивні фактори*: невпевненість щодо здатності до започаткування власної справи, відсутність теоретичних знань чи необхідної інформації, відсутність навичок практичного менеджменту, необізнаність з нормативними правилами тощо.

Крім позитивних аспектів, застосування єдиної системи оподаткування, як показали наші дослідження, спричинило і *ряд проблем щодо сплати податків*. По-перше, вона вигідна для підприємців-фізичних осіб і, навпаки, стримує розвиток юридичних осіб, тому що річний обсяг їх виручки не повинен перевищувати 1 млн грн. Такі обмеження не на користь малим підприємствам, які вимушені просто дрібнити свій бізнес. По-друге, негативними наслідками є зниження обсягів інвестицій, повільні темпи інвестиційних проектів тощо. До того ж, після введення у 2001 р. законів щодо соціального страхування для платників єдиного, фіксованого податку значно *зросла кількість звітних показників*, що утруднює облік підприємницької діяльності та звітність щодо неї і потребує наявності спеціальних знань. Проте *не всі підприємці мають належну професійну освіту* і підготовку, володіють навичками з обліку, ведення бізнесу, маркетингу, законодавчого права тощо.

Ці та інші висновки, проблеми знайшли своє відображення і підтвердження у відповідях опитаних нами інвалідів Вінницької області. В цілому трохи менше половини респондентів (47,9 %) хотіли б відкрити власну справу і стати підприємцем. Проте реалізації цих планів заважають дія цілого ряду негативних факторів на різних рівнях, починаючи від індивідуальних якостей особи — стану здоров'я, віку, наявності організаційних, підприємницьких здібностей — до національних — політики у сфері оподаткування, кредитування, охорони правопорядку. Основні з них: незадовільний стан здоров'я (23,3 % відповідей); відсутність необхідних коштів, ресурсів, виробничих контактів (17,7 %); нестача економічних, юридичних, організаційних та інших знань і навичок (10 %); занадто великі податки (9,9 %); непослідовна політика держави та недосконалість законів (7,3 %) та інші — табл. 2.

Таблиця 2

Причини, що заважають інвалідам Вінницької області відкрити власну справу і стати підприємцями, 2002 р.*

Причина	Кількість відповідей, од.	% відповідей у загальній кількості
Незадовільний стан здоров'я	193	23,3
Відсутність необхідних коштів, ресурсів, виробничих контактів	147	17,7
Нестача економічних, юридичних, організаційних та інших знань і навичок	86	10,4
Занадто великі податки	82	9,9

Причина	Кількість відповідей, од.	% відповідей у загальній кількості
Непослідовна політика держави та недосконалість законодавства	61	7,3
Неможливість взяти на прийнятних умовах кредит для організації власної справи	53	6,4
Похилий вік	52	6,2
Небажання брати на себе відповідальність	42	5,1
Високий рівень злочинності	39	4,7
Небажання ризикувати	39	4,7
Відсутність властивостей лідера, керівника	20	2,4
Негативний досвід родичів, сусідів, знайомих	16	1,9
Разом	830	100,0

Для того, щоб інваліди могли організувати власну справу і стати підприємцями, на їх погляд, необхідно: надати можливість отримання кредиту для організації власної справи на пільгових умовах (25,2 %); забезпечити безплатно інвалідів транспортними засобами (21,0 %); організувати безплатне навчання інвалідів — майбутніх підприємців (16,7 %); виявляти інвалідів, здатних до підприємницької діяльності (13,2 %); створити пільгове оподаткування (14,9 %); здійснювати постійне консультування та інформаційне супроводження інвалідів-підприємців після організації власної справи з економічних, технологічних, правових та інших питань (9,0 %) — табл. 3.

Отже, для подальшого розвитку малого підприємництва і самозайнятості інвалідів необхідно створювати сприятливі умови не тільки у Вінницькій області, а й в Україні в цілому. За даними Всесвітньої конфедерації дрібних і середніх підприємств найкращі умови для дрібного підприємництва створені у США і ФРН. Завдяки цьому тут спостерігається і висока готовність населення, насамперед молоді у започаткуванні власного бізнесу. Так, майже кожен третій студент Гарварду хоче відкрити своє підприємство [4, с. 179].

Таблиця 3

Відповіді інвалідів Вінницької області на запитання: «Що потрібно зробити, щоб Ви змогли організувати власну справу і стати підприємцем?», 2002 р.

Відповідь	Кількість відповідей, од.	% відповідей у загальній кількості
Пільгове кредитування	155	25,2
Безплатне забезпечення інвалідів транспортними засобами	129	21,0
Безплатне навчання інвалідів — майбутніх підприємців	103	16,7
Пільгове оподаткування	91	14,9
Виявлення інвалідів, здатних до підприємницької діяльності	81	13,2
Постійне консультативне та інформаційне супроводження інвалідів-підприємців	54	9,0
Разом	613	100,0

В результаті проведеного дослідження нами розроблені певні концептуальні основи та необхідні заходи щодо вирішення проблеми створення нових і підтримки наявних малих підприємств інвалідів та забезпечення їх продуктивної самостійної зайнятості. Основні з них такі:

— Створити належні умови для розвитку малого підприємництва, самостійної зайнятості, сімейного бізнесу інвалідів. Особливо це стосується жінок — інвалідів.

— Пріоритетними сферами діяльності малого підприємництва інвалідів повинні стати обслуговувальна, а саме — побутове обслуговування населення; виробництво і переробка сільськогосподарської продукції і розвиток народних промислів.

Доцільно організувати надання різноманітних побутових послуг населенню: перукарські, пошиття і ремонт одягу, виготовлення в'язаних виробів, ремонт взуття, ремонт радіо- і телеапаратури, побутових приладів тощо. На ці послуги є попит і в міській, і в сільській місцевостях. Перспективними галузями діяльності малого підприємництва інвалідів на селі є вирощування і міні переробка сільськогосподарської продукції (виготовлення сухофруктів та

сухих овочів, ягід, зелені тощо). Важливе значення має також відродження та організація народних промислів ремесел: виготовлення деревних виробів, лозоплетіння, вишивання та інші.

— Сприяти створенню мережі торгових підприємств та організацій збуту товарів і послуг, які виготовляють і надають підприємства та організації інвалідів, зокрема збільшенню числа малих підприємств громадських організацій інвалідів.

— Надавати допомогу суб'єктам малого бізнесу у реалізації інвестиційних проектів, знаходженні ринків збуту вироблених продукції та послуг.

При цьому важлива роль належить підвищенню інвестиційної активності регіонів, створенню сприятливого інвестиційного клімату для тих, хто бажає вкласти кошти для розвитку бізнесу. На жаль, Вінницька область у 1998—2001 рр., за оцінкою Недержавного аналітичного центру «Інститут Реформ», займає лише 15-те місце з рейтинговим балом 0,222, тим часом як м. Київ — 1 місце (рейтинговий бал 0,810), Дніпропетровська область — 2 місце (0,377), Харківська — 3 місце (0,346), Донецька — 4 місце (0,335), Одеська — 5 місце (0,331), Запорізька область — 6 місце (0,313). Визначення цього рейтингу проводилося на основі показників, які, за оцінками інвесторів, є найважливішими під час прийняття рішення про місце та обсяги інвестицій. Ці показники були об'єднані у 5 груп, які й лягли в основу рейтингової оцінки: економічний розвиток регіону; ринкова інфраструктура; фінансовий сектор; людські ресурси; підприємництво і місцева влада [8, с. 15, 43].

— Органи служби зайнятості зобов'язані приймати заходи залучення інвалідів у сферу підприємництва та самозайнятості. Інвалідам, які стоять на обліку у службі зайнятості і які бажають зайнятися індивідуальною трудовою діяльністю, повинна надаватися консультативно-організаційна допомога з правових питань, складання бізнес-планів, підготовка реєстраційних документів. Інвалідам з числа безробітних громадян повинна надаватися фінансова допомога.

— Сформуванню ефективної системи підтримки малого підприємництва. Надавати інвалідам-підприємцям пільгову фінансову підтримку за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття та інших фондів. Дозволити підприємствам, організаціям перераховувати кошти, які вони повинні сплачувати як податок з прибутку, у фонди сприяння малому та середньому бізнесу.

Такий порядок прийнятий у Канаді. Тут існують спеціальні компанії, фонди (Каунтерпарт та інші), які надають допомогу бізнесменам-початківцям. Вони мають для них уже обладнані робочі місця, є Інтернет, бібліотека, є фахівець, який надає необхідну консультативну допомогу. Будь-яка фірма може або платити податок з прибутку, або скеровувати ці кошти у фонд підтримки підприємців.

— Максимально спростити процедуру державної реєстрації та ліквідації суб'єктів підприємницької діяльності. При цьому необхідно вести боротьбу з хабарництвом.

За розрахунками громадської організації «Деловая Россия», російські підприємці витрачають 33 млрд. доларів на рік на хабарі [9]. Ще більші витрати на аналогічні цілі мають українські підприємці. У міжнародному рейтингу корумпованості у 2001 р. Україна, згідно даних 14 незалежних досліджень агенції Transparency International, за індексом корумпованості займала 83 місце із 91 країни. Для порівняння слід зазначити краще положення у таких країнах як: Російська Федерація — 79, Латвія — 59, Чехія — 47, Польща — 44, а Литва — 38, Естонія — 28 місця. Ширшого, ніж в Україні, розмаху набула корупція лише в Азербайджані, Болівії, Камеруні, Кенії, Індонезії, Уганді, Нігерії і Бангладеш. Найменш корумпованими визнані Фінляндія, Данія і Нова Зеландія [8, с.10].

Висновки

Результати дослідження дозволяють узагальнити такі рекомендації щодо забезпечення розвитку малого бізнесу на основі самозайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями:

— Запровадити повне звільнення від оподаткування не менше як на 5 років малих підприємств, створених інвалідами, та інвалідів-підприємців.

— Забезпечити максимально спрощену систему оподаткування для малих підприємств, скоротити кількість податків і зменшити їх ставку. Чітко визначити права і обов'язки, взаємовідносини платників податків і податкових органів. Ці та інші питання відобразити в новому Податковому кодексі України.

— Розширити можливості самозайнятості та одержання доходів інвалідів. Для цього дозволити їм за прикладом розвинених зарубіжних країн, зокрема Австрії, зайнятися на пільгових умовах роздрібною торгівлею ліцензованими товарами (цигарки тощо).

— Організувати опанування інвалідами суміжних спеціальностей. Забезпечити підготовку інвалідів-менеджерів, управлінців, підприємців.

— Створити у ряді міст інвабізнес-інкубатори по наданню підтримки інвалідам, які починають підприємницьку діяльність.

— Організувати дорадчі служби та виїзні консультаційні пункти з розвитку підприємництва серед сільської молоді. Позитивний досвід з їх функціонування накопичений у Черкаській і Херсонській областях.

— Вирішити проблему соціального захисту малих підприємств шляхом поширення на них умов надання соціальної та матеріальної допомоги при захворюванні, інвалідності на виробництві, врахування стажу роботи при нарахуванні пенсій тощо.

— Забезпечити необхідну законодавчу базу щодо регуляторної політики, контрольних перевірок, спрощеної системи оподаткування, соціальної захищеності підприємств тощо.

— Створити доброзичливий клімат у суспільстві щодо розвитку малого підприємництва за участю інвалідів, моральне заохочення цих категорій населення до організації власної справи. Так, доцільно за ініціативи районних та міських держадміністрацій, рад (міських, районних, сільських і селищних) та громадських організацій інвалідів, підприємців організувати 1 вересня проведення професійного свята — Дня підприємця, вручення Почесних грамот, цінних подарунків, відзначати Подяками кращих приватних підприємців, насамперед з числа інвалідів.

— Усунути природні, комунікаційні та архітектурні перешкоди, що утруднюють проїзд і доступ підприємців-інвалідів у податкові, соціальні, фінансові, юридичні органи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Піддубна Л. О. Особливості поведінки економічно-активного населення на ринку праці // Зайнятість та ринок праці. — 1999. — Вип. 8. — С. 70—78.
2. Кужель О. В. Розвиток малого та середнього підприємництва в Україні // Економіка України у 2001 році: здобутки і втрати: 36. наук. ст. — К.: Сатсанга, 2002. — С. 48—54.
3. Петрое О. М. Особливості формування підприємницьких намірів незайнятих громадян // Зайнятість та ринок праці. — 2002. — Вип. 17. — С. 70—78.
4. Цісецький О. Досвід зарубіжних країн у забезпеченні зайнятості населення // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України. — 2001. — Вип. 5. — С. 177 — 181.
5. Статистичний щорічник Вінниччини. — Вінниця: Вінниця ВІЗС, 2002. — 528 с.
6. Україні потрібен революційний прорив у розвитку малого бізнесу. Виступ Президента Л. Д. Кучми на Всеукраїнській нараді з питань підприємництва 15 липня 2002 р. // Урядовий кур'єр, 2002. — 17 липня.
7. Дядькова Н. Малий бізнес в Україні: перспективи розвитку // Праця і зарплата. — 2002 р. — Вересень.
8. Інвестиційний рейтинг регіонів України. — К.: Інститут реформ, 2002. — 44 с.
9. У них // Сегодня. — 2002. — 21 октября.

Рекомендована кафедрою менеджменту та моделювання в економіці

Рекомендована кафедрою 2.03.04
Надійшла до редакції 15.03.04

Купалова Галина Іванівна — професор кафедри обліку і аудиту Київського Національного університету ім. Т. Шевченка; **Лесько Олександр Йосипович** — доцент кафедри економіки та організації виробництва; **Леонтєва Ольга Василівна** — студентка Інституту менеджменту.

Вінницький національний технічний університет